
RECENZIOK

„Romert sokan, Floriánt csak kevesen ismerik”
Rómer Flóris és Ebenhöch Ferenc levelezése 1845-1888

(Győr, Szent Mór Bencés Perjelség, 2019)

A 2017-ben megjelent „Jezsuita jelenlét Győrben a 17-18. században” című kötet¹ után egy újabb ízléses kivitelű, gazdag tartalmú kiadvánnyal lepte meg az érdeklődőket a győri Szent Mór Bencés Perjelség. A „Romert sokan, Floriánt csak kevesen ismerik” című, Rómer Flóris és Ebenhöch Ferenc több évtizeden át tartó levelezését közlétező kötetet Csécs Teréz, a győri Rómer Flóris Művészeti és Történeti Múzeum munkatársa adta közre, látta el mutatókkal és jegyzetekkel, fél tucatnyi munkatárs közreműködésével. Hogy e kötetet kézbe véve az említett előző jutott azonnal eszembe, az egyáltalán nem véletlen: mindkettőt Vertel Beatrix tervezte, és mindkettőt Püspöki Apor gyönyörű fotói díszítik.

A levelek íróiról

A most ismertető kötet két levelezőpartnere közül Rómer Flórist aligha kell bemutatnom, hiszen „a magyar régészet atyja” jelzővel illetett kiváló bencés szerzetestanáról és tudósról számos önálló kötet és sok száz kisebb-nagyobb tanulmány látott már napvilágot. Legutóbb 2015-ben születésének bicentenáriuma adott alkalmat a Rá és szerteágazó életművére való megemlékezésre. Az ez alkalommal született tanulmányok számba vételére itt és most nem vállalkozva csupán annyit említenék meg, hogy a Győrött megjelenő „Arrabona” című múzeumi évkönyv két kötet² is szentelt életének és munkásságának bemutatására – éppen a mostani kötetet közreadó Csécs Teréz szerkesztésében –, melyekben együttesen nem kevesebb, mint 30 tanulmány, illetve forrásközlés olvasható életének és munkásságának egy-egy érdekes – korábban kevésbé ismert – szeletéről.

Nem hagyhatom említés nélkül azt sem, hogy az éppen a győri múzeum jogelődjének, a bencés főgimnázium Rómer Flóris által megalapított régiségtárának centenáriumára emlékezve 1959-ben útjára induló „Arrabona” már megjelenésének első másfél évtizedében tucatnyi, az Alapítóhoz kapcsolódó tanulmányt, illetve forrásközlést jelentetett meg.³

---

¹ Jezsuita jelenlét Győrben a 17-18. században. Tanulmányok a 375 éves Szent Ignác-templom történetéhez. Szerk.: Fazekas István, Kádár Zsófia, Kökényesi Zsolt. Győr, Szent Mór Bencés Perjelség, 2017.

² Arrabona 51. 2013. Győr, Rómer Flóris Művészeti és Történeti Múzeum, 2015; Arrabona 52. 2014. Győr, Rómer Flóris Művészeti és Történeti Múzeum, 2017.

³ Vö.: Jászberényiné Papp Márta: Repertórium az Arrabona 1-15. sz. (1959-1973) kötetéhez. In: Arrabona 15. Győr, 1973. 379-434.

Közülük jelen kötet szempontjából a levelezésével kapcsolatos közlemények a leginkább érdekesek; ezek közzétételében főként Kőhegyi Mihály és Rákóczi Katalin jeleskedett.⁴ Így ismerhette meg az érdeklődők szélesebb köre Rómer Flóris fogságából Édesanyjához írott hét,⁵ illetve pozsonyi barátjához, Gratzl Józsefhez címzett 27 levelét;⁶ és így válhatott közkinccsé Ipolyi Arnoldhoz 1859-1860-ban küldött 13,⁷ valamint más tudós kutatótársakhoz⁸ írt 46 levele is. Mindez jelentős mértékben segítette a kutatást, miként a későbbi forrásközlések is, hiszen – amint arra Kőhegyi Mihály már bő fél évszázaddal ezelőtt felhívta a figyelmet – a levéltárakban és könyvtárakban őrzött leveleinek közzététele nélkül csak hiányos képünk lehet Rómer Flóris munkásságáról.⁹

Ha az eddig említettekhez hozzávesszük az újabb forráskiadásokat és tanulmányokat – Prohászka Péter például Rómer Flóris fogságából Édesanyjához címzett első levelét adta közre,¹⁰ míg Bánhegyi Miksa OSB Rómer Flóris és Kruesz Krizosztom levelezéséről írt értékes tanulmányt¹¹ –, valamint a „kerek” évfordulókon tartott konferenciák összegző előadásait,¹² elmondhatjuk: valóban tekintélyes mennyiségű szakirodalom segítheti immár életművének megismerését. Ezzel szemben e kötetbeli levelezőpartneréről sokkal kevesebbet tudunk: a győri születésű, 1851-től bő két évtizeden át Koroncó községben plébánosként, majd 1873-

⁴ Jászberényiné i. m. 128-134. tételek.

⁵ Kőhegyi Mihály – Rákóczi Katalin: Rómer Flóris levelei édesanyjához az olmützi kazamatákból. In: Arrabona 8. Győr, 1966. 201-214.

⁶ Kőhegyi Mihály – Rákóczi Katalin: Rómer Flóris levelei Gratzl Józsefhez az olmützi és josefstadi kazamatákból. 1-2. rész. In: Arrabona 10. Győr, 1968. 141-162.; Arrabona 11. Győr, 1969. 143-161.

⁷ Kőhegyi Mihály: Rómer Flóris levelei Ipolyi Arnoldhoz. In: Arrabona 9. Győr, 1967. 195-217.

⁸ Kőhegyi Mihály: Rómer Flóris levelei az Országos Széchenyi [!] Könyvtárban. 1-2. rész. In: Arrabona 12. Győr, 1970. 245-261.; Arrabona 13. Győr, 1971. 275-293.

⁹ Kőhegyi Mihály: Adatok Rómer Flóris munkásságához, 555. In: Arrabona 7. Győr, 1965. 555-556.

¹⁰ Prohászka Péter: Rómer Flóris első levele édesanyjához a fogságból. In: Arrabona 51. 2013. Győr, 2015. 259-268.

¹¹ Bánhegyi Miksa: Kruesz Krizosztom és Rómer Flóris. Egy baráti levelezés margójára. In: Corona fratrum. Dr. Szennay András főapát úrnak 70. születésnapjára. Szerk.: a pannonhalmi és győri bencések. Pannonhalma, 1991. 285-294.

¹² Pl.: az 1989-ben tartott győri konferencia anyagát (Rottler Ferenc, T. Szőnyi Eszter, Szabó Péter, Tóth László és Csóka Gáspár előadásaival) közli: Arrabona 26-30. Győr, 1991. 193-219.

tól haláláig győri kanonokként¹³ működő Ebenhöch Ferenc életével és működésével csupán Katona Csaba foglalkozott elmélyültebben.¹⁴

Rómer Flóris és Ebenhöch Ferenc levelezéséről

Amint az már az eddig leírtakból is kiderülhetett a Tisztelt Olvasó számára, Rómer Flóris szorgalmas levélíró volt, több száz levelét őrzik a közgyűjtemények; de talán egyik partnerével sem ívelt át oly hosszú időszakot levelezése, mint Ebenhöch Ferencel. Ahogy az már a kötet alcíméből látható, 1845-ben keletkeztek az első levelek, és 1888-ban az utolsók; vagyis több mint négy évtizeden át tartott levelező kapcsolatuk, melynek fennmaradt emlékeként nem kevesebb, mint 296 levelet sikerült Csécs Teréznek összegyűjtenie és jelen kötetben közzétennie! Érdemes egy pillantást vetnünk e levelek időbeli, illetve feladó-címzett szerinti megoszlására, melyet az alábbi táblázatban foglalhatok számszerűen össze:

Időszak	Rómer Ebenhöch-nek	Ebenhöch Rómernek	valamelyikük harmadik személynek	Összesen
1845-1848	16	-	-	16
1860-1869	25	1	2	28
1870-1879	66	16	6	88
1880-1889	87	75	2	164
Összesen	194	92	10	296

Amint az a táblázatból látható, a szabadságharc előtti időszakból csupán 16 darab, Rómer Flóris által Ebenhöch Ferencnek írt levél maradt az utókorra (ezek közül négy – a Győri Egyházmegyei Kincstár és Könyvtár állományába tartozó – dokumentum jelenleg lappang, létükre csupán a sorszámozás-

¹³ Életének fontosabb állomásairól ld.: Bedy Vince: A győri székeskáptalan története. Győr, Győregyházmegyei Alap Nyomda, 1938. 484-486.; Győri Életrajzi Lexikon. 2., átdolg. kiad. Szerk.: Grábics Frigyes, Horváth Sándor Domonkos, Kucska Ferenc. Győr, Galgóczi Erzsébet Városi Könyvtár, 2003. 84-85.

¹⁴ Katona Csaba: Ebenhöch Ferenc kanonok személyes iratai – egy pillantás a Győri Egyházmegyei Levéltár iratanyagára. In: Egyháztörténeti Szemle, 3. évf. 2002. 2. sz. 143-154.; Uő: Ebenhöch Ferenc győri kanonok feljegyzései az élete során tett utazásokról. In: Arrabona 48/2. Győr, 2010. 159-182.; Uő: Az Ebenhöch és Jehn család kapcsolata. Adatok Ebenhöch Ferenc kanonok családi hátteréhez. In: In labore fructus. Jubileumi tanulmányok Győregyházmegye történetéből. Szerk.: Nemes Gábor, Vajk Ádám. Győr, Győri Egyházmegyei Levéltár, 2011. 247-258.

ból következethetett a közreadó; vö.: 7., 10., 11., 13. tételek). A következő bő évtizedből nem maradt fenn nyoma levelezésüknek; ez részben érthető is, hiszen – amint az szélesebb körben ismert – Rómer Flóris katonaként részt vett a szabadságharcban,¹⁵ majd börtönbüntetését töltötte,¹⁶ 1857 őszétől pedig Győrött élt,¹⁷ így személyesen is találkozhatott Koroncón lelkeskedő barátjával – akinek egyébként fiktív leveleket címzett a Győri Közlöny hasábjain keresztül: ebből állt össze azután a nagy közönségsikert (és szerzőjének akadémiai levelező tagságot) hozó, „A Bakony” című kötet.¹⁸ Rómer Pestre költözése után került ismét előtérbe kapcsolattartásuk ezen formája, azonban – amint a táblázatból kitűnik – az 1860-as évekből csupán egy Ebenhöch-levél maradt fenn, és a következő évtizedben is csak bő tucatnyi. Valójában csupán kapcsolatuk utolsó évtizedéből maradt ránk „mindkét oldalról” levelezésük; ennek köszönhető, hogy ebben az évtizedben keletkezett a kötetben közzétett levelek több mint fele. Talán nem érdektelen ennek kapcsán megjegyeznünk: más adatok is arra utalnak, hogy Rómer életében az 1880-as évek első fele egy intenzív levelező korszak: Bánhegyi Miksa említett tanulmányából tudjuk például, hogy 1880 és 1884 között Kruesz Krizosztom pannonhalmi főapátnak is írt 22 levelet – válaszolva a Tőle kapott 29 küldeményre.¹⁹

A közzététel módjáról

A szép kiállítású és tartalmas kiadvány – melyhez Sárai-Szabó Kelemen OSB, a győri Szent Mór Bencés Perjelség perjele írt értő, a köszönetmondásokra is kiterjedő köszöntőt – a közreadó Csécs Teréz bevezető tanulmányával indul. A rövid (8-21.), de rendkívül informatív tanulmány nem csupán „használati utasítást” ad a kötethez, de szól a levelek őrzési helyéről és fellelésük körülményeiről, valamint bemutatja Rómer Flóris és Ebenhöch Ferenc kapcsolatának alakulását is. Teszi mindezt úgy, hogy a 12 szövegoldalhoz 47 lábjegyzet tartozik, már itt érzékeltetvén a közreadó szakmai alaposágát. Ez utóbbi megállapítást kiterjeszthetem a kötet egészére is, hiszen a bevezető tanulmányt követő, a fellelt 296 levelet időrendben tartalmazó forrásközlő rész ugyanilyen precizitással készült: 1052 további lábjegyzet segíti a levelek tartalmának megértését! De legalább ennyire sokatmondó az is, hogy a kötet végén található irodalomjegyzékben (362-374.) nem kevesebb, mint 312 tételt számol-

¹⁵ Hermann Róbert: Rómer Flóris a szabadságharcban avagy az életrajzírás nehézségei. In: Arrabona 51. 2013. Győr, 2015. 217-258.

¹⁶ Hermann Róbert: Rómer Flóris, az államfogoly. I. rész. In: Arrabona 52. 2014. Győr, 2017. 97-112.

¹⁷ Csóka Gáspár OSB: Rómer Flóris győri éve. In: Arrabona 26-30. Győr, 1991. 217-219.

¹⁸ Rómer Flóris: A Bakony. Terményrajzi és régészeti vázlat. Győr, Sauerwein ny., 1860.

¹⁹ Bánhegyi i. m. 291.

hattam össze; nem pusztán a mennyiséget tartom figyelemre méltónak – legalább ennyire azt is, hogy mennyire „teljességre törekvően” igyekezett Csécs Teréz a szereplőkkel, illetve a korszakkal kapcsolatos szakirodalmat számba venni. Köszönet érte, miként a remek mutatókért is!

Ez utóbbiakról külön is érdemes szólnom, hiszen nem csupán a közreadó alaposságát dicsérik, de kiválóan érzékeltetik a forráskiadvány tematikai gazdagságát is. A Névmutató az utalók nélkül 573 nevet tartalmaz; ez mindenképpen Rómer és Ebenhöch kiterjedt kapcsolatrendszerére, sok közös ismerősére utal. Ugyancsak figyelemre méltónak tartom, hogy a Helynévmutatóban 288 tételt számolhattam össze; ez még azt figyelembe véve is tekintélyes mennyiség, hogy nagyobb – illetve a levelezőpartnerek élete szempontjából fontosabb – városok esetében az egyes említett településrészek külön kerültek felvételre. Így Győr esetében külön tételt kapott Belváros, Nádorváros, Szabadhegy, Kiskút, de például a Püspökvár, a Fácánoskert, a Homokgödör, vagy éppen a Belvárosi temető is; ez a megoldás jelentős mértékben könnyíti a kötet használhatóságát – például a régészeti lelőhelyek esetében. De ezt segíti a remek Tárgymutató 238 tétele is, melyből az is kiderülhet a Tisztelt Olvasó számára, melyek voltak a leggyakrabban előforduló témák levelezésükben.

A levelek forrásértékéről

Remélhetőleg már az említett adatokból is kitűnik: egy alapos munka eredményeként elkészült, jól használható kötetet vehetünk kézbe, mely jelentős mértékben bővítheti Rómer Flórisral, valamint Ebenhöch Ferencsel kapcsolatos eddigi ismereteinket. Jól kirajzolódik például kapcsolatrendszerük. Rokonaik közül Ebenhöch gyakran említett nevelőanyja, illetve Rómer Flóris sógornője mellett találunk említéseket a már elhaltakról is: Rómer gyakran kéri például barátját arra, hogy viseljen gondot 1861-ben Győrött elhalt Édesanyja, illetve az 1857-ben magyarkimleai plébánosként elhalálozott és ott nyugvó testvéröccse, Rómer József Alajos sírjának gondozására. Gyakran szerepelnek a levelekben kutatótársak, valamint közös győri ismerősök is, akiket így egyébként kevésbé ismert oldalukról is megismerhetünk: az íróként, szerkesztőként, kultúraszervezőként ismert Dr. Kovács Pál például – akinek nevét ma Győr közkönyvtára viseli – itt orvosi minőségében bukkan fel; de számos ismert és kevésbé ismert győri kortársról tudunk meg újabb érdekes és értékes adatokat.

Külön is figyelemre méltó Rómer Flórisnak a bencés rendhez, illetve rendtársaihoz fűződő kapcsolata, ennek bemutatása. Számos bencés rendtárs említetik e levelekben, azután is, hogy Rómer Flóris elhagyja a Rendet és a Besztercebányai Egyházmegye papja, majd nagyváradi kanonok lesz; miként figyelemre méltó az is, hogy beöltözésének évfordulóin – október 16-án, Szent Gál ünnepén – rendszeresen visszatér Pannonhal-

mára, hogy együtt ünnepelhessen azokkal, akikkel együtt öltötte magára a rendi ruhát.

A levelekben természetesen nem csupán a magánélet, valamint ket-tejük barátsága kerül szóba; gyakran írnak egymásnak új kutatásaikról, kutatási eredményeikről is. Miként mások eredményeire, vagy éppen érdeklődési körükbe tartozó új kiadványokra is rendszeresen felhívják egymás figyelmét – így e levelezés közzétételét tudománytörténeti szempontból is fontos eseménynek tartom.

A kötet „kivitelezése”, illusztrációi

Eddig főként a kötet tartalmi értékeiről, valamint a használatát segítő apparátusról szóltam; engedjétek meg, hogy befejezésképpen művészi értékeiről is ejtsek néhány szót.

Ahogy arra a bevezetőben már utaltam, a kötet grafikai tervezője és képszerkesztője Vertel Beatrix volt; míg a benne található tárgy- és helyszíni felvételeket Püspöki Apor készítette. Nem csupán azért tartom fontosnak ennek ismételt hangsúlyozását, mert a kiadvány gyönyörű; de legalább ennyire azért is, mert – miként azt az említett „Jezsuita jelenlét Győrben” című kötet esetében is megtapasztalhattuk – az illusztrációk szerves részét képezik a kötetnek, és mennyiségileg is jelentős hányadát alkotják terjedelmének. A „Képjegyzék” (358-361.) 78 tételből áll, mely képek többsége egy-egy egész oldalt tesz ki – egy része viszont dupla oldalas! Így a 407 számozott oldalból álló kötetben 95 oldalnyi – élvezhető méretű, nagyságú, minőségű – illusztrációban gyönyörködhetünk. A Rómer Flóris és/vagy Ebenhöch Ferenc életéhez köthető épületek fotói, valamint a Róluk készített felvételek mellett számos tárgyfotó segíti a kötet tartalmának megértését. Ez utóbbiak közül különösen fontosnak tartom a levelekről készített, kiváló minőségű fotókat, melyek nem csupán a kézírás különleges hangulatát közvetítik, de íráskéjük is sokat elárul írójukról – miként a levélpapír minősége, fejléce, esetleges képi díszítése is további információkkal szolgálhat az olvasók számára.

Összegezve: egy mind tartalmában, mind kivitelezésében különleges értékű könyvvel ajándékozott meg bennünket a győri Szent Mór Bencés Perjelség, mely nem jöhetett volna létre Csécs Teréz, Vertel Beatrix, Püspöki Apor, valamint tucatnyi segítőjük odaadó munkája nélkül. Köszönet érte Mindannyiuknak!

(ism.: *Horváth József*)